

EMLÉKEZZÜNK

Szibériában, 1918–1919-ben

Salyabó István (Rimaszécs, 1883. – Runya, 1970) gömöri parasztembert, kertészt már túl a 30. életévén póttartalékosként hívták be 1915-ben frontszolgálatra. A harcok szünetében s a fogolytáborban alkalmat talált arra, hogy papírra vesse a vele történeteket, s kéziratos följegyzései egy 184 oldalas füzetben ránk maradtak. Tornalján Várent László bocsátotta rendelkezésemre az érdekes történelmi dokumentumot, amely 1915-től az emlékező hazatértéig, 1920 karácsonyáig beszéli el az eseményeket. Az orosz fronton telefonista tizedesként szolgált, majd 1916. július 5-én hadifogságba esett. Az érdekesen megírt teljes emlékiratot kiadásra készítjük elő; mutatványként most a Szibériába vezető száműzetés időszakából emelünk ki egy részletet. A szöveget a mai helyesírás-hoz igazítottam, de igyekeztem megőrizni az elbeszélő jellegzetes elbeszélésmódját, a nevek általa alkalmazott ejtését. Az itt következő történések közvetlen előzménye az, hogy Salyabó István Oroszországból haza szeretett volna jutni, s nyugat felé indult egy tehervonaton elrejtőzve. Amikor arról leszállt, s gyalog próbálta folytatni útját, egy hídon feltartóztatták.

Kováts Dániel

Szép csendes nyári éjjel volt. Nem lehetett mást hallani, mint a fülemüle énekét. Meg egy-egy hullócsillag, amikor letűnik az égről. Amint azt a csillagot vizsgálom, egyszer halom, hogy valami csörtet a távolban. Arrafelé fordulok, de nem tudtam kivenni, hogy mi lehet. Látni nem lehetett, mert olyan sötét volt, mint a korom. Tovább hallgattam a fülemüle bús énekét. Gondoltam magamban: ha én is fülemüle lehetnék!

*Hogyha én is fülemüle lehetnék,
Hegyen-völgyön keresztül repülhetnék.
A harctéren bujdokolva, vívva
Visszamennék a hazámba!
De mivelhogy fülemüle nem vagyok,
Volga partján bujdokolva maradok.
Lefeküdném, de félek, hogy elalszok,
Reám talál a muszka, az a torzonborz.
Kérdezné, hogy mit keresel te itten,
Jaj nekem, ha megtudják, hogy két kozákot megöltem.*

Ilyen gondolatok közt elindultam a híd felé, amikor megálltam, még gondolkoztam, menjek-e a hídnak. Megyek. Vagy elfognak, vagy sikerül átjutnom, mindegy. Elindultam. Amint a hídhoz érek, rám kiált az ő: „Sztoj!”

Én megálltam. Kérdezi:

– Kuda igyos? Hová mégy?

De én nem feleltem, hanem mutogattam, mintha néma lettem volna.

– No, idi, no – mondta.

Örültem, hogy sikerült becsapnom a muszkát. Mentem tovább. Amikor a híd közepére érek, itt is megállít az ő. De ez is eleresztett. Mentem. Ha ez így megyen, akkor könnyűszerral átjutok a hídon. De gondolatomból a „Sztoj!” riasztott fel. Én megálltam, ez is kérdezi:

– Kuda igyos? Hová mégy éjnek idején?

Én csak adtam a némát, nem tudok beszélni, csak mutogattam. Orosz ruha volt rajtam tetőtől talpig. De ez az őr kiáltott, és előjött négy orosz katona, engem behajtottak és bezártak a tömlőbe.

Reggel úgy kilenc óra tájban behivat a nacsányik,¹ egy szikár magas ember volt. Szól hozzám, hogy hová való vagyok és hová megyek. Én nem szóltam oroszul, hanem magyarul. A nacsányik az őrt elküldte. Kis idő múlva bejött egy hadifogoly, ennek mondja az ezredes:

- Kérdezd meg ezt a hadifoglyot, hogy honnan jön és hova akar menni.
- Azt mondja az ezredes úr, honnan jön és hova akar menni.

Én is megszólalok:

- Szamara gubernából.² És hogy hova megyek? Hazamennék Magyarországba.

Amikor megmondja, hogy haza akarok menni, rám ordít, hogy mit gondolkodok én, hogy tudnék én hazajutni. De én nem szóltam, mintha nem értettem volna, hogy mit mond. Későbbben kérdezteti, miért akarok én hazamenni, amikor még háború van, úgysem jutnék élve haza. Én erre azt válaszoltam, azért akarok hazamenni, hogy ha hadifoglyot akarnak dolgoztatni, akkor adjanak ruhát és enni. Ha pedig nem akarnak semmit sem adni, még csak egy kopekeket sem, akkor miért nem lövik agyon. Ne kínozzák éhen, ruha nélkül se egy krajcárt nem adnak neki. Én meg '16 telén estem fogságba, akkor mindjárt kiadtak ahhoz a gazdához, akitől most megszöktem. Amíg ott voltam, egy kopeket sem adott. Ha kértem dohánnyra, azt felelte, „nyetu gyengi pan”.³

Amint ezeket megmondtam a nacsányiknak, ez is azt mondta, hogy verna, hogy igaz. Megint kérdezte, hogy az arcomnak mi baja. Én azt mondtam, hogy amikor a vonatból le akartam jönni, egy szeg hasította meg. Odajött hozzám, és megnézte, hát csak elcsodálkozik, mert ebben a melegségben beleesett a féreg. Engem mindjárt kórházba vittek. De mielőtt elvittek volna azt kérdi az ezredes:

- Kak familija? Hogy hívnak?

Gondolkoztam, hogy megmondjam-e a valódi nevemet, nem mondtam meg. Bementam a sógorom nevét, aki a tockói lágerben halt meg.

- Kovács József.
- Hová való?
- Várgede, guberná Gömör megye.

Ezek után elvittek a kórházba, itt kimosták a sebemet. Azután a szórt egyenként kezdték kihúzógni, azután szárazan beretválták meg a bal arcomat, de nem éreztem fájdalmat. De amikor kezdte varrni, vagy kétszer lepattant a tű, akkor éreztem, valamennyi csillag van, az mind előttem táncolt. Három helyen szúrt bele az arcomba. Két hét múlva jobban lett, valahogy behegedt.

Lekísértek a nacsányikhoz. Itt egy katona a vonathoz kísért. Kis idő múlva felültünk a vonatra. Egy hétig mentünk. Szamarában leszállottunk, innen a katonai parancsnokságra kísért, itt le voltam zárva két hétig. Két hét múlva megszorodtunk, szökevények tizenöten lettünk. Felültünk a vonatra, négy nap, négy éjjel mentünk. Itt egy állomáson kiszálltunk. Itt volt a büntető fogolyintézet. Bogoroszláynak hívták ezt a várost. Itt voltak sokan hadifoglyok. Sokat itt kivégeztek, kit fejelbőttek, kit felakasztottak.

Négy nap múlva reggel bejött értünk egy orosz katona fegyverrel. Összeszed bennünket, akik a cédulára fel voltunk írva. Mi tizenötünket elkísért az irodára. Gondoltuk, hogy ütött az utolsó óránk. Hanem egyszer csak négy katona behoz egy csomó labcsit meg kapcát, széjjel-osztották közöttünk. Ezzel négy szuronyos katona kikísért az állomásra, felültünk a vonatra.

* * *

Két hét múlva elértük az Ural hegységet. Azt mondják nekünk:

- Élelmet vegyetek, mert itt, amíg át nem érkezünk, nem lehet vásárolni élelmet.

---

¹ parancsnok

² kormányzóságból

³ nincs pénz, uram

Igen ám, de élelemre csak 25 kopeket kaptunk. Egy font kenyér egy rubel volt. Mi egy font kenyér, a mi kilónkhoz képest! Majdnem három font megyen egy kilóra. Nekem még megvolt a pénzem, amit kaptam a földiktől. Egy rubel a mi pénzünkben 2 korona, 20 kopek 40 fillér.

Elmentem az orosz katonákhoz, 2 rubelért vettem 6 kenyeret, körülbelül 5 kiló lehetett. Nagy fekete kenyerek voltak. Bevitettem a vagonba, és eltettem. Később még hoztak a katonák sok kenyeret, hogy vegyünk, de a többinek nem kellett a fekete kenyér. Én még vettem hatot 1 rubelért. Így volt nekem 12 darab kenyérem. A többiek csak egy-egy kenyeret vettek, hanem húst vettek, sült tyúkot, sült halat. A kenyerek jó ha volt egy-egybe 3 kiló.

Este elindult a vonatunk. Reggelre már csak hegyet lehetett látni meg erdőt, sok bányát, egy-egy őrházat. Két nap múlva a többinek elfogyott a kenyere. Volt köztük egy Császár nevű, ez megkínált többször fehér kenyérral és hússal. Harmadik nap csak csáját⁴ ittak. Csak mondják, nem sokat ér kenyér nélkül a csája. Én meg jól falatoztam a fekete kenyérből.

Ezek meg néztek. Császárnak adtam egy kenyeret:

– Fogja, földi, van itt kenyér, egyen, ne éhezzen!

Már estefelé jöttek a többiek is hozzám, hogy adjak nekik is kenyeret, megfizetnek érte. Azt mondom nekik:

– Azt mondták magok, hogy ezt a barna kenyeret nem tudnák megenni, ha éhen kellene meghalni sem.

– Azt mondtuk, de tudja-e, hogy minden éhes hasnak kell.

– Én adnék magoknak kenyeret, de akkor se nekem, se magoknak nem lesz.

Hat egész kenyeret adtam nekik, tizenháromnak. Császár velem volt koszton. Ezek kínáltak minden kenyérért öt rubelt, de én nem fogadtam el. Ekkor ők átadtak nekem, négy pár fehérneműt és egy öltő felsőruhát. Amint az ő kenyerek elfogyott, az én kenyérem közhasznált lett. De kitartott, míg átmentünk az Ural hegységen. Sok helyen állottunk a személyforgalom miatt.

Irkutszkban kiszálltunk. Itt kaptunk ebédet 20 kopekéért. Kaptunk húslevest hússal és kását tepertővel. De itt már lehetett venni 5 kopekéért 1 font fehér kenyeret. De a bélyegpénzt nem fogadták el, csak az ezüstöt vagy félrubelest és az egyrubelest papírba. Itt bevásároltunk megint élelmet, dohányt, mert megint a sivatagnak mentünk. Itt balra volt a Bajkál-tó, ezen járnak hajók. Nekem nem volt szabad semmiféle élelmet venni, ők vettek az én részemre élelmet, de én nem akartam elfogadni semmit sem. Itt már személyvonaton utaztunk. Amikor elindult a vonat, engem mindenfélével kínáltak: süteménnyel, sült hallal, kolbásszal, mindennel, amit vettek. Így jó barátok lettünk.

Amikor már Mandzsúriához értünk volna, egy orosz fogoly kiszökött a vonat börtönéből, vagyis a csurmából. A vonat megállott, a kozákok utána, de a szökevény jó előnyben volt, elért egy nagy folyót, a Zelenkát. Ezen is olyan kisebb hajók jártak. A kozákok látták, hogy nem érhetik utol. Ott legelt néhány ló, a kozák egyre ráült, így sikerült volna elfogni. De a szökevény is észrevette, beleugrott a Zelenka folyóba. A kozák utána ugratott a lóval, a ló is átúszta a folyót. Ekkor megkezdődött a hajsz. A szökevény már ki volt merülve, a kozák már-már majdnem elérte, de itt is voltak lovak, a szökevény felült egy lóra, ez a ló pihent volt, mindég nagyobb lett köztük a távolság. A kozák visszajött nagy szitkozódva. Mink elindultunk.

Délben beértünk Mandzsúriába. Itt volt még a nagy olcsóság! Két kopek egy font fehér kenyér, öt kopek 1 font kenyér. Itt bevásároltam 10 font dohányt meg holmi apróságokat. Két nap múlva megérkeztünk Nikolcki Szurikba. Itt volt a határ Szibériába. Ez egy büntető láger volt, kozákok őrizték a hadifoglyokat. Itt voltam két nap. Itt kaptunk az oroszától tetőtől talpig ruhát. Aki munkára mentünk, azokat elkísérték másnap az állomásra. Egy nap mentünk, elértünk Habaruszka. Itt hajóra szálltunk, egy nap és éjjel mentünk hajón.

Reggel Blagovesenben kiszálltunk. Blagovesenben voltunk három napig. Innen elvittek munkára. Itt még csak most kezdtek aratni. Hideg volt. Nekem lábbelim nem volt, így nem mentem ki munkára. Aki dolgozott, az 50 kopeket kapott egy napra és kosztot. Aki nem dolgozott, az 72 kopeket kapott naponta, kosztot persze nem kapott. Én is a 72 kopekesek között voltam.

⁴ teát

Hozzáfogtam ruhát mosni, elmentem halászni, estére megsütöttem [a halat]. Amikor a munkások hazajöttek jó pénzt kerestem a halból. Ha kimentem a folyóra, ott volt a sok kacska, közé hajítottam, négy-öt ottmaradt. Ezeket összeszedtem, hazavittem, megpucoltam, sütöttem, főztem, eladtam a földiknek. Én 3 hétig voltam itt, Pistyankán. Három hét múlva, akik nem mentek munkára, azokat visszavitték Blagovesenbe, a lágerba.

Egy őr kísért be bennünket. 800 rubellel mentem be a lágerba, én voltam a legnagyobb burzsuja a lágerban. Amikor bementünk, orvosi vizitre kellett mennünk. Úgy adott be az orosz őr, hogy mink betegek vagyunk. Én invalidus lettem. Nem hajtottak munkára, hanem barakkseprő lettem. Ebben a barakkban tizenhatan voltunk seprők. Minden oldalon ketten voltunk, 8 oldal volt. Két szobára volt a barakk osztva, nyolc nagy kandalló volt benne.

Én megkértem a lágerparancsnokot, hogy engedjen itt a lágerba egy lafkát⁵ nyitni, minden hónapba fizetek 100 rubelt neki. Azt mondta, „ladna”, jól van. Én tehát nyitottam egy boltot. Itt ebben a lágerban cipészek voltak, dolgoztak körülbelül kétezren. A mi embereink és a katonaság részére itt nagyon elegendő volt egy bolt. Bevásároltam mindent, amit csak gondoltam, hogy elfogy. A városba szabad kimenetelem volt. Legelső sorban vettem dohányt, cigarettát, gyufát, gyertyát, limonádét, lisztet, sót, ecetet meg – dugva – nagy mennyiségben spirituszt. Egy bankával⁶ 20 rubel volt, ez volt a legdrágább. A kínai határon voltunk, lehetett könnyen szerezni. Csináltam fánkot, fasírtot úgy, hogy egy hónap múlva 500 rubel nyereségem volt.

* * *

De 1918-ban [!] kiűtött Oroszországban a kommunista uralom. Ide is eljöttek a szónokok, a mi lágerünkbe, szónokolni. Voltak sokan, akik hozzájuk álltak, ezeket el is vitték magokkal. Tóth János cipész, Klein üveges, mind a kettő budapesti volt, a többit nem ismertem.

Egy orosz hadnagy volt a lágerparancsnok. Amikor már hallotta, hogy errefelé is közelegnek a kommunisták, a padlásra két gépfegyvert állíttatott fel, ő nem hódol meg a kommunistáknak, azt mondta. De amikor leverték a fehéreket, egy öreg orosz belépett a lágerba piros zászlóval, odament a lágerparancsnok és megcsókolta a zászlót, nem mert ellenállni. Így elfoglalták a várost minden hadihajóval együtt.

Itt volt közvetlenül mellettünk az Amur. Itt voltak a hadihajók, mivel a kínai határ itt volt. A folyónak a fele Kínáé, a másik fele az oroszé volt.

Harmadnapra az ablakból néztük, egy orosz ment az utcán, egy veres őr ott sétált. Rákiált az oroszra, „sztoj”, az orosz megáll, odamegyen az őr, azt mondja a civilnek:

- Add ide a kabátodat!
- Hogy adnám le rólam?
- Azt mondja a katona:
- No, eridj, te ördög!

Amint megyen a szegény civil, az orosz katona ráfogja a puskát és lelötte. A katona odament, levette róla a kabátot, és otthagya meghalni. Ilyen volt 18-ban a kommunista uralom Szibériában.

Nekünk kihirdették, ha szervezkedünk, úgy oda mehetünk, ahová csak akarunk. De mink ezeregyszázan megmaradtunk semlegesnek. Két hétre rá, hogy a kommunisták győztek, úgy ki is verték a fehérek a kommunistákat. De nem sokáig tartott a fehér uralom, mert Lenin és Trockij felszólította a város lakosságát, egy heti gondolkozást ad, ez alatt az idő alatt vagy menjenek ki a városból Kínába, vagy legyenek kommunisták. Egy szánka teljesen pénzzel volt megrakva, Kínába akarták szállítani, de a matrózok lefogták és elvették, felhozták a hajóra. Ezt egy matróz beszélte el nekünk.

Nemsokára két párt lett Blagovesenben: fehér és veres. De ismét a fehérek győztek, Kínából a tőkésék ismét visszajöttek, a hadifoglyoknak megvirradt, mert lett munka. De egy hét leltévé minket bevagoníroztak, hogy hazaszállítanak. Elsőben a németeket szállították, harmadnapra már minket is szállítottak. Örülünk, hogy valahára ütni fog a szabadság órája. Amikor már az állomásra mentünk, a sok orosz ott várt és kísért bennünket. Ők már tudták, mi vár ránk.

⁵ boltot

⁶ kannával

Kijött hozzánk a konzul is, és mondta, hogy ne menjünk, mert lefognak a kommunisták. De mink abban a reményben voltunk, hogy hazamegyünk. A németeket is lefoglák a veresek, mondta a konzul, de nekünk hiába beszélt, mink csak haza és haza. Amikor rázendítettünk, „Hazádnak rendületlenül légy híve, oh magyar!”, egy orosz nő a vonat alá vetette magát. De hogy mi történt vele, nem tudom. A következő állomáson a ruhájából a keréken volt egy darab. Egy osztrák főhadnagynak volt a kedvese.

Két nap furt⁷ mentünk, de olyan sebesen, azt hittük, hogy lesiklik a sínről a vonat. Két nap múlva beértünk egy kis állomásra. Itt feltartottak a kozákok, mondták, hogy menjünk vissza Blagovesenbe, már mink bele is mentünk volna, de a tisztek csak [azt akarták], gyerünk. Volt köztünk egy osztrák őrnagy, elment negyedmagával Berezovkába és Verhne Udickba megtudni, hogy mi van a ménetekkel. De Csitában lefoglák és pofon verték őket, amíg a csillagot⁸ nem vették le meg a sapkarózsát. Amikor visszajöttek, bizony nem a legjobban néztek ki. Ekkor már úgy volt, hogy visszamegyünk Blagovesenbe, onnan át Kínába, Kínán keresztül Vladivosztkba. Ott hajóra ülünk, és eljövünk haza.

De amíg így tárgyaltak, Csitából jött egy különvonat, két kocsiból állott. Alig állott meg, már is kiszálltak belőle a veres katonák. Ezek mind magyarok voltak. Ezek közül az egyik elkezdett beszélni. Garainak hívták a szónokot. Elmentek közülünk sokan. De mivel kevesen mentek át az ő pártjukra, elindították a vonatunkat Csita felé. Amikor Csitába értünk és kiszállítottak bennünket a vonatból. Vagy volt még csillaghullás, vagy nem, de itt volt, aki nem akarta a csillagot levágni meg a sapkarózsát levenni. Levették őket, de nem volt benne köszönet. Később elindult a vonatunk Berezovka felé. Itt kitolattak a rakodó felé. Itt voltunk három nap és három éjjel, negyedik nap felmentünk a lágërba, a 110. barakkba.

Két hétig csak békében hagytak. Később eljöttek agitálni, mindég mentek hozzájuk. Ez így ment soká, annyira megfogytunk, hogy alig maradtunk százötvenen. Később megint eljöttek, hogy futóárkot kell ásni, jól megfizetik, koszt is lesz, csak jöjjenek dolgozni. De mink nem mentünk. A lágër kommandáns⁹ ezredes volt, Komarovnak hívták, ez a Komarov olyan volt, ha veresek jöttek be, akkor veres volt, ha fehérek, akkor fehér volt. Most azért fehér volt, így én ment voltam minden veszélytől. Volt még a lágërban egy zaluzsányi ember, Ádám György, ezt magamhoz vettem kertészbojtárnak, én alakítottam neki egy szép kertet. Melegházat is csináltatott az ezredes, így múltak a napok.

Egy délután kimentem a vasútra, hogy mit lehetne hallani. Volt ott egy veres katona, Tóth Istvánnak hívták, ott mutogatja a sok csillogó aranyakat. Egy jókora zacskóval volt nála. Voltak abban gyűrűk, karperecek, drágakövekkel kirakva, óra, tük, szóval egy vagyon volt nála. Odamentem hozzá, kértem tőle egy gyűrűt, hogy megfizetem. Amilyen fajta pénzt kíván, olyannal fizetek. Ő erre azt válaszolta a csizmája sarkát a sínhez verve:

– Ha így kopog a szeme, akkor sem adok. Ha kell, álljon be hozzánk, akkor lesz magának is mindene, még asszony is.

– Nem kell nekem – feleltem – asszony, van nekem odahaza.

Ezzel otthagytam.

Nemsokára a kommunistáknak szorult a kapcája. Az oroszok már itt nem harcoltak, mert látták, hogy hiába minden, csak a magyarok, osztrákok és kínaiak. Irkutszk elesett, nyomta Kolcsak és a csehek. Már amikor Irkutszk elesett, vége volt a kommunistáknak. Nekem is fel kellett mennem a lágërba. Két nap múlva eljöttek a kommunisták, közöttük volt Garai és Keller nevű zsidó, ezek voltak főparancsnokuk a veres hadseregben a magyaroknak. Páncélos vonattal jöttek Berezovkába. Feljöttek a lágërba és lehajtottak a vasúthoz. Kényszerrel vittek el mindenkit a veres hadseregbe. Amikor lehajtottak, megkérdezték, hogy aki invalidus, az álljon félre. Én is félreálltam. Odajön egy veres katona, azt mondja:

– Maga is invalidus?

– Igenis, az vagyok – feleltem.

⁷ folyton

⁸ rangjelzésüket

⁹ parancsnok

– No, nem úgy néz ki, menjen csak a többiekhez – mondta a veres katona, de én csak fel akartam menni a lágérba.

De az a veres katona mindenütt a nyomomban volt. Behajtott a többi hadifoglyok közé. Azt mondom én:

– Hová akarnak vinni bennünket?

Azt mondja egy veres katona, hogy hazamegyünk.

– Ha hazamegyünk, miért nem jönnek a tisztek is – mondtam –, és erőszakkal akarnak hazavinni.

– Ne úgy értse, elvtárs – feleli a veres katona –, hanem fegyverrel megyünk, mert odahaza is már kiűtött a kommün, de még harcolnak odahaza. Mink hátba támadjuk a fehéreket.

Azt mondom én neki:

– Nekünk nem fegyver kell, hanem, szanatórium. És hogy mink az apánkra és fiainkra fegyverrel menjünk, azt nem kívánhatják tőlünk. Ha hazamegyünk, ami a falu, mi is az leszünk. Hozzák le a tiszteket is, akkor elme gyünk.

Ekkor engem a puskatussal megtaszított és otthagytak. Eljött a dél, hívnak ebédre bennünket. A veres katonákkal körül voltunk fogva, hogy el ne szökjünk. Én is fogtam a lavóromat, elmentem, tele hoztam, gulyásos volt sertéshússal. Jólaktam. Ami megmaradt, odaadtam az oroszoknak, akik ott ácsorogtak.

Eljön az este, vacsora, én nem mentem vacsoráért, hanem a vasút mellett ültem. Kis idő múlva rá jött a nagy eső. Eljön hozzám egy veres katona:

– Miért nem megyen be, ne ázzanak se magok, se mink – azt mondja.

Én harmadmagammal nem mentem be a vonatukba. Három vonat volt a mi részünkre az állomáson. Itt a kirakónál volt félrelökve egy rossz személykocsi, félretolva. Én harmadmagammal abba mentem a másik oldalról. A veres katona azt hitte, hogy elmentünk a többiekhez. Azt mondom én Ádám Györgynek:

– Gyerünk vacsoráért.

Ő nem jön, én elmentem a konyhára, de már nem volt semmi. Azt mondja a konyhaparancsnok:

– Hányan vannak?

– Tízen – feleltem.

– Írja össze őket, és jöjjenek el!

Én írtam neveket, és elmentem másodmagammal, így kaptam minden emberre két konzervet 1-1 kenyeret, 4-4 kockacukrot. Elvittem a kocsiba és Ádámmal és Bódival megosztottam a vacsorát.

Tíz óra tájon elindult az egyik vonat, egy óra múlva a másik. Várom, hogy a harmadik mikor indul. Valami baja történt a mozdonynak, azért nem mehetett. Már reggel volt, a nap is feljött, még mindig nem megyen a vonat. Egyszer nézem, a mozdony elindul, és a mi kocsinkra jön. Én is összeszedem a cókómókomat, pedig elég sok volt, kilépek a kocsiból. Eljöttem, utánam a két társam is. Találkozok egy veres katonával. Azt kérdezi:

– Ugye maga szökik?

– Igenis, szökök – feleltem.

Ez egy nagyot káromkodott:

– Erre-arra az anyjuknak, ha már kényszerrel viszik az embert, az nem jó. Ha valakinek nem elve, ne vigyék, mert annak ott nem veszik hasznát, hanem kárára van a hadseregnek. No, csak menjen, öregem! – azt mondta.

Én felmentem a barakkomba, de nem sokan voltak ott, valami öten. Két hétre rá nagyon verték a vereseket, három hétre rá megsemmisültek. Akit elfogtak, vereseket, mind a mi lágérünkbe hozták.

* * *

Eljött a tél. 1919. január 12-én este kártyázunk, egyszer csak az asztalomhoz állt egy rongyos ember. Köszön, én fogadom. Megszólalt:

– Kedves uraim, legyenek szívesek egy kis kenyérhajat adni.

Én megismertem, hogy ki ez az ember. Hozattam Ádámmal három csáját, egy fél font kolbászt, mellé kenyeret.

– Egyen, földi! – mondtam neki.

Amikor jóllakott, azt mondja:

– Kedves földi, vegyen ki még engem a veres barakkból!

Mert ezelőtt két nappal kivettem tíz földimet a veres fogságból. Komarov ezredeshez mentem, és megkértem, legyen szíves tíz embert a veres barakkból kibocsátani, mert ezek nem önként mentek a veres hadseregbe, hanem kényszerrel vitték el. Így a tíz embert kihoztam a veres fogságból. Azért említette ez az ember is, hogy vegyem ki őtet. Valahogy kiszökött a barakkból, pedig ez életveszélyes volt, mert japánokkal őrizték a veres foglyokat oroszokkal együtt. Varga Istvánt is lelőtték, amikor ki akart szökni.

Azt mondom én az emberemnek:

– Ismer maga engem, földi?

Azt mondja, hogy nem, de annyit tud, hogy a lágerparancsnoknál nagy befolyásom van. Azt mondom én neki:

– Emlékszik-e még arra, mikor én kértem magától az állomáson egy gyűrűt pénzért, maga a csizmája patkóját verte a sínhez, azt mondta maga, hát ha a szemem így kopog, akkor sem ad, miért nem állok be magokhoz. Azt felelem magának, amit maga mondott nekem. Én még ha akarnám sem lehetne kivenni már többet, mert azt mondaná Komarov ezredes, miért nem szoltam először, amikor a tíz embert kértem tőle. Hanem kenyeret azt még adok magának, és vigyázzon, hogy ha visszamegyen meg ne lőjék!

Ezzel elment.

Komarov ezredest rajtakapták a lopáson, a hadsereget többször is meglopta, ezért elhelyezték Csitába. Ott meg kinevezték vagyis előreléptették tábornoknak. Én szabad lettem a kertészettől, csak barakkmunkára jártam.

* * *

Egyszer vagyunk többen a folyóparton, jön hozzánk egy igen öreg orosz. Kérdezi, nem mennék-e hozzá munkára. Mink húzódtunk, nem. Megint kérdezi:

– Mik magok? Román vagy osztrák?

– Mink magyarok vagyunk – mondtuk neki.

Ő is megszólalt magyarul:

– Ezt szeretem hallani – mondja az orosznak vélt ember, de magyarul, mink egymásra néztünk, honnan tud ez magyarul, holott orosz.

Azt mondja tovább az orosznak vélt ember:

– Én is született magyar vagyok, mégpedig székely. 48-ba kerültem fogságba. Elhoztak Szibériába, azóta itt vagyok. Családom is van szépen, és ők is úgy beszélnek magyarul, mint én. Most már eljönnek hozzám, reménylem. – Kiválasztott közülünk két embert, és elmondta, hogy ő 15 éves korában került fogságba. – Megszerettem a gazdám lányát, elvettem, és boldogan éltünk. Két ember fiam van, mind a kettő katona, de német fogságba esett. Én már öreg vagyok, szeretnék hazamenni, hogy magyar földben pihennék. Voltam a konzulnál is, de nem biztat semmivel sem.

Később én is voltam a házában. Igazán szép családja volt, tizenegyed magával élt, és úgy beszéltek magyarul, mint mink. Most 85 éves volt az öreg székely.

A parkba kerestek kertészt, én rögtön jelentkeztem. Ez a park nem kert volt, hanem láger. De mielőtt bementem volna a parkba, megkértem az asszonyomat, hogy engedjen meg vagy két hétig itt, Berezoiván lennem, mert akkor már megkezdtem ezen történetet írni, meg volt egy japán tiszt, akit tanítottam citerázni. Ezért kértem szabadságot az új asszonyomtól.

* * *

Most leírom a japán és az amerikai bejöveteleket.

Először bejöttek a japánok, a mi lágerünkbe két ezred. A szabad kocsin négy ágyú négyfelé felállítva a vonaton, minden a nyitott kocsin. Feljöttek a katonák a lágerba, egy szabad téren lelágereztek. A puskákat gúlába állították, és vezényszóra széjjelmentek cigarettázni. Azt mondom én, ezek sárgaságban vannak, mint a viasz. Alacsonyak, vastok a fejek, de olyan fürgek, mint a gyík. No, nem idevalók ezek, mondtam én, ezek itt megfagynak Szibériában, mert ezek meleg éghajlathoz vannak szokva. Majd felöltöznek, feleli az egyik hadifogoly.

Tényleg, 1919 telén, amikor mentem le Komarov ezredeshez a virágházba, láttam az úton, ahogy a szekérről lehullott itt egy lábfej, ott egy kéz vagy fül, kar satöbbi. Ezek mind japán hullák testrészei voltak, a kórházból hozta a szekér. Ha meghaltak, ezeket elégették, a hamuját egy üvegbe tették, ha a hozzátartozója kívánta, hazaküldték. Bizony, sok japán itt maradt Szibériában!

Később bejöttek az amerikaiak is, két ezred. Ezek már gavallérabb katonák voltak, nagy karimájú kalapjuk volt, és elég derék emberek voltak. Egyszer hallottuk, hogy a japán katonák az amerikai katonákat, akik őrségen voltak, lefegyverezték. Ezt megtudták a csehek, a csehek meg lefegyverezték a japán katonákat.

Hogy mit végeztek együtt az amerikaiak és a japánok, nem tudtuk meg, de ezek nem jó szemmel néztek egymásra, ha elhaladtak egymás mellett.

* * *

Később lementem a parkba Upáckinéhez kertésznek. Ez az asszony egy ezredesnek a felesége volt, de a veresek agyonlőtték, amiért a fehérekkel paktált. Titkos üzeneteket küldött a Kolcsak csapatainak. Egy napon elvitték, nem is jött többet vissza. Az asszony lehetett úgy 27 éves, a Kaukázusból való, egy bárónak a lánya volt.

Amint bementem, mindjárt csáját adott. Kérdezi:

– No, megérkeztél, Jozsif?

Megmutatta a szobákat, ennek volt bútora uras, három szoba, spájz, fürdőszoba, konyha. Szóval minden, ami egy úrnőnek kellett. Én a barakkban háltam, és ott kosztolódtam, engem mint munkást kapott. A kert nagy volt, a melegház is elég nagy. Még megvolt az inasa, aki a férje mellett volt. Egy reggel az inas eltűnt. Én reggel hozzáfogtam a munkámhoz, fűtyörésztem. Úgy tíz óra után jön ki hozzám Upáckiné. Megszólít:

– Jozsif, gyöjjön be csak!

Bemegyek, leülök, ő meg előhossa az inas dolgát.

– Látod, Jozsif, Iván elment, most nincsen senki, a szoba seperetlen, az aprólék éhen, mert most keltem fel. Gyere ide, itt van egy kis szoba a fürdőház mellett, itt ellakhatsz.

– No, jó, eljövök – mondtam neki.

A szobákat kisépertem, a tüzet megraktam, az apróléknak enni adtam. Azután elmentem a holmimért. Azt mondja Bún Béla, dabóci lakos, Gömör megyei:

– Hova megyen, kertész úr?

Kérdik sokan, mert itt mind önkéntesek voltak.

Elmegyek Upáckinéhez lakni, mert az inasa otthagya. Én ezután inas leszek meg kertész is.

Elmentem. Amikor már lepakoltam magam, behítt az asszony. Egy nagy bögre kávé és szalonna az asztalon.

– No, Jozsif, egyél.

Én hozzáfogtam amúgy magyarosan. Azután kimentem dolgozni a kertbe. Volt nekem egy végig gombolós ingem, ki volt gombolva, amikor az asszonyom idejött. Én a paradicsomot kacsoltam. Ő is elkezdte kacsolni. Én az ingemet begomboltam, hogy a mellem ne legyen ki. Ahogy ő ezt meglátta, ő is összehúzta a blúzát, én meg elmosolyodtam. Azt mondja, hogy mit nevetek. „Semmit”, mondtam. Ő ekkor elpirult. Azt mondja nekem:

– Jozsif, én szeretnék rózsát.

– Az a legkönnyebb, barizsnya¹⁰ – mondom neki –, én szedek csipkefát, csak oltógallyat kell beszerezni.

– De hol? – kérdi.

¹⁰ kisasszony

– Elmegyen Mandzsúriába, ott biztosan be lehet szerezni – mondtam.

Már másnap jött két hadifogoly, én kimentem az erdőbe vadrózsát szedni. 200 darabot szedtünk. Ezeket beültettem mohába és bevittem a virágházba. Jó meleget adtam neki, már három hét elmúltával hajtottak. Kínából hozott rózsagallyakat, én a vadrózsát másfél nap alatt beoltottam.

Később kimentem az erdőbe, mert láttam én ott sok azáliát. Ebből behoztam 25 darabot, és beültettem cserépbe. Az asszonyom csak nézett, hogy mit csinálok. De amikor az azália kivirított, megölelt örömeiben. Hát amikor a rózsák kezdtek virítani, megölelt és homlokon csókolt. Én meg szégyelltem magamat, csak álltam, nem mertem ránézni szégyenemben.

Másnap telefonon Verkne Udicból kihívta a barátnőit. Ezekkel kijött a tábornok is. De amikor én megláttam a sok úri nőket, kimentem a kertből, behúzódtam a szobámba és lefeküdtem. Ezek pedig bementek a virágházba. Tíz perc múlva keresnek, kiabál az asszonyom:

– Jozsif, Jozsif!

De én nem jelentkeztem, csak feküdtem. De az asszonyom bejött értem. Mondja:

– Jozsif, szuda, szuda. Gyere, gyere, mert akarnak látni tégedet a vendégeim.

De már fogta a kezemet, és húzott. Vagy akartam menni, vagy nem, el kellett mennem.

Azt mondja egy fiatal nő:

– Szadovnyik pan, davaj jeden rozsát! Kertész úr, adjál egy rózsát. Mert mondta a barizsnya, nálad nélkül nem mer adni.

Én levágtam neki egy *Druskit*, egy *Lafraszt* és egy *Mazsal Nielt*. Összekötöttem néhány aszparágusszal, a kezébe úgy adtam oda. Ez a nő a tábornoknak a felesége volt, kínai nő. Kérdezi a tábornok, hogy hívnak. Én gondolkodtam, nem jó volna-e visszavenni az igazi nevemet, de erről lemondtam. Mondom neki:

– Kovács József.

Ő felírta a noteszébe. Később bementünk. Én feltettem a szamovárt tele vízzel, tettem bele elegendő faszenet. Amikor felforrt a víz, bevittem az ebédlőbe, letettem az asztalra, és ki akartam menni. Utánam jött az asszonyom, azt súgja a fülembe, hogy citerázzak. De olyan esdeklően nézett rám, hogy engedtem, hogy teljesítem a kívánságát. Azt mondtam, hogy jó, bementem a szobámba, felhangoltam a citerámat és elmentem az ebédlő ajtajához. Odavittem egy asztalt, és elkezdtem:

Elmegyek a templom mellett,

Jaj, de szépen énekelnek...

Amikor meghallották, kinyitották az ajtót, úgy hallgatták. Amikor elismételtem, elhallgattam. Ők meg tapsoltak, mondták „iscsoráz, még egyszer”, én megint rákezdtem:

Kéket virít a nefelejcs, nem sárgát...

Szóval tíz nótát elhúztam. Utoljára egy orosz sima valcert játszottam, ezzel befejeztem.

Amikor elmentek, 15 ezer rubel volt az asztalon. Behítt az asszonyom, és ideadja nekem, hogy ez az enyém. Én elfogadtam és eltettem. Az asszonyom majd kiugrott a bőréből.

Salyabó István

